

دیارده کانی

ژبان له وردینه گیانه وهردا

دیارده کانی ژبان که له به کتر یادا ده بیژی بریتی به له توانای زوربوون. به کتریا بو ئه م مه به سته جورها ریگه به کار دیتت له مانه ساکاره دوو کهرت بوون (mitoses) که له باوترین ریگه کانی زوربوونه له م ریگه په دا خانه ی به کتریا گه شه ده کات وه زیاد ده کات له قه باره دا تا ماوه په کی دیاری کراو پاشان دابهش ده ییت بو دوو کهرت له ناوه راسته که په وه که دوو خانه ی چون به ک ده نوین له قه باره و له شیوه دا پاشان ئه م خانه نوی پانهش دابهش ده بن تاد...

له ژر هندی باری دیاری کراو دا هندی جور له به کتریا خه ریکی جوریکی تر ده ییت له زوربوون که ده ناسری به تیکه له پیکتی (Mixed Fertilization) ئه م مهش توخمه زوربوون (exual Reproduction) ده نوینی ههروه کو باوه له گیانه وه ری بالادا. زور بوون ده ست پی ده کا به دروست بوونی ناو به ندیکی روون له نیوان دوو خانه جوت بووه که پاشان یه کی له م دوو خانه جوت بووه به شی له ناوه روکه که ی که ترشه ناوکیه تی (Nuclie acid) ئه به خشیته خانه که ی تر له ریگه ی ناو به نده که وه، له ئه نجامی ئه م تیکه لاو بوونه خانه یه کی نوینی زیندوو پیک دیت که هاو به شه بو ماوه سیفه تی (mixed inherital characters) — تیا به بو هه ری که له دوو خانه به شدار بووه که. جوره زور بوونیکی تر هه یه له هندی به کتریا دا ده ناسری به (گۆپکه کردن)، لیژدا گۆپکه به کی بچووک دروست ده نی له دهره وه ی له شی خانه که وه پاشان گه وره ده نی تا قه باره یه کی دیاری کراو له دوانی دا جیا ده ییته وه بو خانه یه کی سه ریخو.

دیارده یه کی ژبانی تر له به کتریا بریتی به له بوونی توانایه کی فراوان له به ده ست هینانی پیداو یستی ووزه که په ره ی پی دراوه له جورها ووردینه گیانه وه ری جیاواز بو ئه م مه به سته. بو نمونه له هندی جور به کتریا ی خوژین ووزه ی تیشکی خوژ (solar energy) وه رده گری به کرداریک که له کرداری روشته پیک هاتن ده چی له رووه کدا بو به ده ست هینانی ووزه بو به رده وام بوونی زینده چالاکی به کانی.

جوریکی تر له به کتریا هه یه که خوژین نی به (مشه خوژه parasite) که زورتر باوه ئه م مهش دوو جوره، یه که میان گازی ئوکسجین (oxygen) به کار دیتی بو به ده ست هینانی ووزه، دوو میان توانای به ده ست هینانی ووزه ی هه یه به نی بوونی ئوکسجین به کرداریکی که م توانا ده ناسری به نی ئوکسجین هه وینه (aneobic Frmentation).

هندی جور گیانه وه ره خانه ی بچووک هه ن به جوریک به چاوی رووت ی بیژین ته نها به ئامیزی گه وره که ری روشنه ووردین (Light micro) ده بیژین وه ه ستیان پی ده کری. به بیجه وانه ی ئه وه هندی تر هه ن له گه وره نی دا وه ک هیلکه ی و شتر مخ (Ostich egg) لیژدا چه نده قه باره ی خانه کان جیاوازه به لام هندی سیفاتی هاو به ش هه یه له ندا بو نمونه: — هه موو خانه یه ک ده ودر اووه به خانه په رده یه ک (ell mmmbr)، وه توانایان هه یه ووزه وه ده ست بیین له بواری ده ورو به ودا. (Envirom) وه له ئه نجامی زینده چالاکی یه کانی خانه پاشه روک ئه خه نه و به ر، له گه ل ئه م سیفاته نه ش دا ووردینه گیانه وه ره کان به گوژی وه ی بوونی دیارده کانی ژبان بو زینده کرداره کان شیوه یه کی ساکاری ئالوز پیک نی که وینه یه کی ساده ی ژبان ده نوینی له گیانه وه رزانی دا (Biology) که ت پی ده کا به ژبان. ئه وه ی له م یاره دا گرنگه که باهخی پی بده یین یه له به کتریا (Bacteria) و مایکوپلازما (micoplasma) وقایره س (vir) که شیوه ی جیاچیان له نواندن ژبانی سه ره تانی دا، نی که م کردنه وه ی تی جوره کانی تر له ووردینه گیانه وه ره که دابهش کراون له ژر ئه م یاره دا که مونه دهره وه ی هیزی بیین به چاوی رووت (Necked eye).

به گوژی وه ی به کتریا (Bacteria) بریتی به له ووردینه گیانه وه ری بچووک له ی یه کی سه ریخو ن گه شه ده که ن و زور ده بن. ئه وه ی گرنگه لیژدا کردنیه تی له سه ره ئاو وه وه ی ده ورو به ر و تهن دروستی مروف له به ر ی هو ی سه ره کی زوربه ی ئه خو شی یه کانی مروف و نازه له که جیهانی ته وه بیجگه له وه ی زور جور به کتریا له توانایدا هه یه خوړاک بگه نی نو ش ئه که نه سه ر داخو رانی که ل و په نی کانزایی.

لیژدا هه ر چه نده چالاکی به کتریا زیاد بکات له داخو ران و گه ناندن و له لک خستن له گه ل ئه وه ی ش که ئه یزاین ژبانیش به رده وام نانی به نی ئه م لاک ی یانه. به گه ناندنی لاشه ی گیانه وه ران و پاشاوه ی رووه ک روئیکی لگ ده یینی له ریک خستنی یه که بنجینه نی به کانی خاک وه ریک خستن راستنی سوری نایتروجن (itrogen) و کاربون (Carbon) له بواری ژباندا. ئه گه ر سه یری چالاکی یه کانی به کتریا بگه یین له هه موو لایه نه که وه بگی مان بو روون ده ییته وه که زور زیاتره له ریک خستنی ژبان. وه ی بنده به سیفاته زینده کی یه کان له م گیانه وه ره ووه وه گرنگترین

به هيزترين بوجون كه روون بكرتهوه له سهر به كتر يا به گويزه خوراكي تاييه تمه نديه قى له به كارهينانى فراهووى دهرووبهر (Enuironment) . وهك سهرچاوه بو ووزه بو نمونه :- هه ندى جور به كتر يا دهژى له سهر په ترؤل (petrol) . هه ندىكى تر تواناى داپزاناى (destruction) پلاستىكى هه به به مهبه سى دهست كهوتنى ووزه .

به لام له بابته مايكوپلازما (micoplasma) برتين له گوهمه قى جوراو جور له گرؤى پروتوپلازماى (protoplasmic — agents) نه جوول (Non motile) دهوردراون به پرده به كى رهق مام ناوه ندى (semi solid membranc) هه لده ستن به هه ندى زبنده چالاكى له بهر وون كردنى په رده خانه (cell membranc) . ئەمانه زۆربه يان مشه خوړن له سهر گيانه وهران وه تواناى ژيانيان نامينى له دهره وهى له شى خانه خوئى (host — body) ههروه كو قايره س (viruse) . له گه ل شه وهش دهواترى نهش و نماى پى بكرى به به كارهينانى ناوه نده گه شهى تايه قى (spesific cultur media) كه له وينه پىك هاتووى نارينكى په ل و پودار دهره كهوى . به لام له سهر ناوه نده گه شهى پته و (solid) (cultur midia) دهره كهوى له شيوهى هيلكهى له رۆن كراو (Roasted egg) .

ئهم ووردبينه گيانه وهرانه قه باره يان له بچووكى دا تيره كه يان ده به كى تيرهى زۆربه يى به كتر يا كانه ، ئەمانه زۆر ده بن به دروست كردنى تهنى خروك (Round bodies) ساكارى بچووك له قه باره دا پاشان گه وره ده بن به گه شه كردن له ماوهى سورى ژياندا (life cycle) كه ماوهى چه ند رۆژنك ده خايه نى ده بنه خانه به كى گه ورهى تيره بهك مايكرومترى (I micromiter) وه ئەم خانانهش دابهش ده بن بو پىك هينانى خانهى گه وره تر يان تهنى بچووك پىك ده هينن له ناو له شى خانه كه خوئى دا (— dom) (cell) باشان بلاوده كرينه وه بو دهرووبهر (Enuiron ment) له بارى گونجاودا .

به لام قايره س (viruse) برتين له گرؤرى بچووك له زانينه بوماوه (Genetic information) بهك جور ترشه ناوكيان (Nuclie — acid) تيا به (RNA) يا (DNA) و پروتينه په رده به كيان هه به (protein membranc) وه له قه باره دا ئيجگار بچووكن به جورنك به بچووكترين به كهى زيندى ناته واو داده نرين .

قايره س (viruse) هه لده ستن به ناماده كردنى چالاكى به مشه خوئى به كانى (parasitic activity) له ناو له شى خانه به كى خانه خوئى دا (inter host) (cell) به جورنك هه لده ستن به دهست به سه را گرتنى به سه ر ميكانيزمى خانه كه دا (cell — mechanisms) وه جوئى بوئت ناراستهى دهكات ، بو

دروست كردنى به كهى نوئى له قايره س . وه له كوئاندى ده بينه هوئى له ناو خانه كه وه ته قينه وهى (explosion) وه بلاو بوونه وهى قايرۆسه نوئى كا دهرووبه رى . به ممش نمونه به كى گرنگان بو روون ره بينه وه له زينده گى ووردبينه گيانه وهره كان له به كارهينانى پىك هاتووه كانى خانه وه دهست به گرتنى ئەو ميكانيزمه ي تيا به قى به مهبه سى زۆر بوون و زياد كردنى ژمار له بهر ساكارى پىك هاتنى قايرۆسه كان به به راورد كردن يان له ووردبينه گيانه وهره كانى په ره سه ندوتر له وان . زانا كان له و باوه رده دا قايره س دهره كهوتنى ده ستن پى كردووه له سهر تاوه له خانه به كى مشه له سهر خانهى تر پاشان ئەم خانه به زۆربه يى ميكانيزمه كانى خانهى وون كردن به سه رنج دان لهم بوچووندا واده رده كهوى كه قايره س گشت هاتووه كان و زينده چالاكى به بنچينه يى به كانى وون كردووه ته نها شه وه نه پيوسته بو تووش بوون و زۆر بوون چونكه له ژيانه مشه خوئى به كهى دا له ناو خانهى خانه خوئى دا (inter host cells) .

ئى شكه تى خزان له جيهانى ووردبينه گيانه وهره دا شتىكى سوك و كا ئاسان نى به به لكو شارراوهى زۆرو نيينى گه وره به . به بيو باوه رى ز هه موو زينده وهران هاتوون له سه ر بنچينه به كى كيميائى سنوردارو پىك هه ديارى كراو ، وه له گه ل ئەم ديارده ساكارى به دا زينده وهران دبنه ژنه شه وهى بتوانين هه ستيان پى بكه ين و نى يان ژميرين هه ر به كه به ك زينده وهرانه سيفات و جورى خوئى ديارى دهكات له سه ره تاوه له سه ر بو ماوه يى (Genetic cords) كه تيا به قى پاشان به رجه سته يى دهره كهوى ميكروپ يا خانهى گيانه وهرى يا خانهى رووه كى .

جياوازى ناوه رووكى پىك هاتن و شيوه و كار كردنى نيوان گيان له ده گه رينه وه بو بوماوه په رله (Genetic codes) تايه ته به هه ر جورنك هيلكه بيت يا به كتر يا بيت يا هه ر به كه به ك كه ژيانى تيدا به دى بكرى ناو خانه دا به نى دهره وهى وهك قايره س (viruse) .

سهرچاوه كان :-

Review of medical microbiology melmicle and blerg P. 63,274,328 1982

2. علم الحياة اليوم - تأليف: - ديفيد كريك ترجمة: - مجموعة من الأ